En acabar la guerra la Generalitat ha de buscar, en l'exili, fórmules per a assegurar la continuïtat institucional. Després d'un intent frustrat, el 1940, es constitueix el Consell Nacional de Catalunya.

'The case of Catalonia'

El dia 11 de febrer de 1939 les tropes franquistes controlaven els Pirineus d'un extrem a l'altre i tancaven la frontera que separa les dues Catalunyes. La victòria militar dels exèrcits insurrectes enviava a l'exili una massa impressionant de població civil i militar (471.000 persones de tots el pobles de la república, de les quals més de 100.000 eren catalanes) que fou ubicada en una constel·lació de refugis que París havia improvisat en quasi tots els seus departaments, o internada en miserables camps de concentració. En aquesta dramàtica situació, els emigrats havien d'escoltar per força els cants de sirena que, amb el vistiplau de les autoritats franceses, el franquisme els feia arribar tothora perquè retornessin al territori, el qual mai no havien d'haver abandonat. Però quan els expatriats alçaven la mirada, buscant desesperadament la Generalitat de Catalunya perquè els subvenís en aquella hora atziaga, no la trobaven enlloc. On era la Generalitat?

La Generalitat a l'exili. La Generalitat també s'havia refugiat a l'estat francès, però des que aquest havia reconegut el règim de Franco juntament amb la Gran Bretanya –el 27 de febrer de 1939– no tenia cap possibilitat d'actuar legalment. A aquest greu problema se n'hi afegien dos més igualment importants i que no havien nascut precisament a l'exili sinó en els darrers dies de la guerra: la pèrdua del seu tresor, confiscat a Agullana (Alt Empordà) per ordre del cap del Govern de la República, Juan Negrín, i la negativa del partit de la majoria –Esquerra Republicana de Catalunya (ERC)– a reunir el consell executiu de la Generalitat, ja que n'eren membres tres consellers del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC).

Es d'aquesta manera que el Front d'Esquerres quedava definitivament liquidat. L'anticomunisme visceral del catalanisme liberal generat com a reacció als procediments estalinistes del PSUC durant la guerra havia arribat al punt àlgid i esclatà amb tota la seva força.

Malgrat trobar-se en una situació extremadament precària, la Generalitat aconseguí obrir una oficina a París, al carrer de la Pépinière, prop de l'estació de Saint-Lazare. Tot i que la policia la tenia perfectament detectada, existia l'ordre dels seus superiors per tal que fes els ulls grossos a les activitats socials que duia a terme i que es limitaven a facilitar alguns auxilis a les persones que se li adreçaven per carta i a respondre les nombroses demandes d'informació sobre amics i familiars. A Perpinyà, la Generalitat obrí des del principi de l'exili una dependència que tenia la seu al Casal Català i que li fou provisionalment cedida per antics emigrats econòmics amb finalitats humanitàries. Fins al mes de juny de 1939 els serveis d'assistència de la Generalitat s'anomenaven *Oeuvre d'aide aux Républicains Catalans*. Amb la creació de la Fundació Ramon Llull s'aconseguí enviar llibres, paper, ulleres, objectes d'escriptori, etc., als grups culturals que s'havien format en els camps de concentració; s'ajudà artistes i intel·lectuals, etc. Tanmateix hem de convenir que el conjunt de tota aquesta ajuda estigué molt lluny de satisfer les necessitats més elementals dels catalans exiliats.

La inexistència de *facto* del Govern de la Generalitat –que era el mateix que s'havia constituït a Barcelona el mes de juny de 1937–, tot i les peticions dels consellers del PSUC per tal que sense més dilació es reunís i actués, les veus crítiques que en el mateix sentit començaven a alçar els emigrats a Amèrica i l'accelerada complicació de l'escena política internacional, decidiren ERC i Acció Catalana Republicana (ACR) a buscar una solució al buit institucional, la qual pensaren que era crear un consell nacional. Les gestions que dugué a terme el president del Parlament –Josep Irla– resultaren un fracàs, ja que la majoria de polítics no acceptaven que Companys volgués mantenir-se en la direcció activa de la política catalana. Com a últim recurs per sortir de l'atzucac, per un decret del 18 d'abril de 1940, el president creava el Consell Nacional de Catalunya i en nomenava vocals Pompeu Fabra, Josep Pous i Pagès, Antoni Rovira i Virgili, Jaume Pi i Sunyer i Jaume Serra i Hunter. Tanmateix això no serví per a res, ja que París fou ocupat pels exèrcits nazis el 14 de juny de 1940, quan els vocals del nou i flamant Consell Nacional de Catalunya encara no havien pres possessió del càrrec, ja que no havien obtingut de les autoritats franceses el corresponent permís per traslladar-se a la capital de l'Hexàgon.

El Consell Nacional de Catalunya. Amb l'ocupació de l'estat francès per les forces hitlerianes, totes les activitats de l'emigració republicana s'aturaren de cop i les seves comunicacions amb la resta del món quedaren tallades. Davant la possibilitat que el règim de Franco entrés en la guerra mundial al costat de l'Eix i que Catalunya quedés mancada de representació, l'antic conseller de Cultura de la Generalitat –Carles Pi i Sunyer– que residia a Gran Bretanya i que estava autoritzat per Lluís Companys per a representar-lo en qualsevol circumstància de manera àmplia i incondicional, decidí, juntament amb altres catalans de l'emigració britànica, crear, el 29 de juliol de 1940, un organisme que assumís provisionalment les funcions de l'inoperant Consell Nacional de Catalunya. Naixia aleshores un nou Consell Nacional, amb seu a Londres, que estava format per Josep Maria Batista i Roca, Ramon Perera, Fermí Vergés, Josep Trueta i Pere Bosch i Gimpera; la presidència, l'ocupava Pi i Sunyer. Malgrat les enormes dificultats de comunicació que hi havia, una de les primeres tasques que es realitzà fou redactar una declaració adreçada a tots els catalans explicant les circumstàncies de la creació del Consell i posar-se en contacte amb els nuclis d'Amèrica per tal d'obtenir el seu suport.

La notícia del segrest, a l'estat francès, seguit del judici i de l'execució a Barcelona, el 15 d'octubre de 1940, del president Lluís Companys –qüestionat per amplis sectors de l'emigració– provocà un enorme impacte emocional en el món de l'exili, el qual inicià una campanya de denúncies de la dictadura franquista i d'homenatges al president màrtir que s'estengueren com una reguera de pólvora pels diversos països de l'Amèrica Llatina on hi havia presència catalana. La formació a Buenos Aires de la Comunitat Catalana de l'Argentina, a finals de 1940 o a principis de 1941, com a moviment de defensa i manteniment de la cultura catalana i de recuperació política, fou imitada ràpidament per altres països que acollien colònies catalanes: Mèxic, Uruguai, la República Dominicana, Xile, Colòmbia, etc. Tot seguit les comunitats catalanes s'adheriren al Consell Nacional de Catalunya a Londres, amb la qual cosa aquest comptà amb el suport de la majoria dels catalans de l'emigració a Amèrica i més endavant també amb el de la principal força nacionalista que actuava a la resistència interior, el Front Nacional de Catalunya.

El Consell i l'ONU. La publicació de la Carta de l'Atlàntic –signada el 14 d'agost de 1941 entre el president dels Estats Units Franklin D. Roosevelt i el primer ministre del Regne Unit Winston Churchill– portava nous aires a l'àmbit internacional, i per això Carles Pi i Sunyer aprofità l'acte de commemoració de l'11 de setembre de 1941, que se celebrà a Londres, per anunciar l'abandonament de la reivindicació dels principis

Lluís Companys. Immediatament després de la desfeta, el president de la Generalitat de Catalunya va prendre mesures per omplir el buit institucional. A l'abril de 1940 va crear, per decret, el Consell Nacional de Catalunya, un primer intent que, tanmateix, no va reeixir: al juny els nazis ocupaven París, capturaven Companys i el lliuraven als franquistes.

Amb l'ocupació de l'estat francès per les forces hitlerianes, totes les activitats de l'emigració republicana s'aturaren de cop i les seves comunicacions amb la resta del món quedaren tallades. L'antic conseller de Cultura de la Generalitat –Carles Pi i Sunyer–, que residia a Gran Bretanya, decidí, juntament amb altres catalans de l'emigració britànica, crear, el 29 de juliol de 1940, un organisme que assumís provisionalment les funcions de l'inoperant Consell Nacional de Catalunya. Naixia aleshores un nou Consell Nacional, amb seu a Londres

constitucionals i estatuaris abatuts pel franquisme que fins aleshores sostenia: "La posició catalana, tal com l'hem exposada –digué Pi i Sunyer– no correspon, per tant, amb la fórmula del retorn a la Constitució de 1931 i el restabliment dels òrgans polítics que se'n derivaven. [...] el règim autònom que regulava l'Estatut aprovat per les Corts Constituents de 1932 ha deixat d'existir. [...] Catalunya avui no té llei ni té President. Per dissort els arguments jurídics han deixat de tenir cap fonament per a ella. El pacte constitucional està trencat; i no és pas Catalunya la responsable d'aquest estat de dret i de fet." Pi i Sunyer entenia, doncs, que a nivell mundial s'havia obert un període constituent i que l'alternativa política que Catalunya havia de defensar en aquell moment era l'aplicació del dret d'autodeterminació.

L'esfondrament de les potències de l'Eix donà pas a una nova realitat internacional, cosa que determinà que representants de 50 estats assistissin del 25 d'abril al 26 de juny de 1945 a la Conferència de San Francisco, on per unanimitat van adoptar la Carta de les Nacions Unides i l'Estatut de la Cort Internacional de Justícia.

Es per això que el 14 d'abril de 1945, quan els tràmits de preparació de la conferència de San Francisco estaven finalitzant, la delegació del Consell Nacional de Catalunya a Nova York s'adreçà als estats patrocinadors (República de la Xina, l'URSS, Regne Unit i els Estats Units). La delegació del Consell Nacional no era un ens desconegut de les autoritats americanes, ja que des del 28 de març de 1942 estava registrada al departament d'Estat de Washington i els noms dels tres delegats que la formaven figuraven com a representants d'un govern estranger (català) als Estats Units. A més, havia realitzat una notable labor informativa mitjançant el butlletí *Free Catalonia*, redactat en anglès, que havia arribat a un gran nombre d'esferes (centres oficials, biblioteques, arxius, universitats, redaccions de periòdics i revistes, consolats i ambaixades, etc.). Aquesta tasca fou complementada amb la publicació de diversos escrits tals com *Facts about Catalonia*, redacció de reports, evacuació de consultes, entrevistes, converses amb periodistes, polítics, així com amb personalitats de governs a l'exili.

La delegació del Consell Nacional, que afirmava parlar en nom propi, dels 75.000 catalans organitzats al continent americà i del poble de Catalunya la veu del qual estava silenciada, elevà a la Conferència un memoràndum titulat *The Case of Catalonia*. Els seus redactors eren Josep Carner-Ribalta, J. Ventura Sureda i J. M. Fontanals. En una lletra adjunta es deia que, com que Catalunya era una de les poques nacions europees que encara no havia vist reconeguts els seus drets nacionals, calia considerar-la un cas especial i que es cursés aquell memoràndum al president de la Conferència per tal que, al temps oportú, s'inclogués l'ordre del dia. L'apel·lació compresa en el memoràndum començava amb una compilació històrica en què es posava en relleu l'opressió exercida per l'estat espanyol sobre Catalunya des de 1714 fins aquells moments en què imperava la dictadura franquista: "Catalunya ha estat una nacionalitat oprimida sota la Monarquia, sota la República espanyola i sota Franco." Remarcava que la qüestió catalana no era un problema intern de l'estat espanyol sinó europeu. I per això assenyalava que abans d'adoptar cap solució respecte al futur del règim de Franco calia tenir en compte la voluntat dels catalans, els quals haurien de decidir lliurement la seva posició respecte a l'estat espanyol partint del reconeixement de Catalunya com a nació. En conclusió, Catalunya demanava a les Nacions Unides:

"*a*) Que el seu cas, tan diferit, d'alliberació nacional, sigui des d'aquest moment inclòs entre els que requereixen immediata solució.

"*b*) Que el seu cas, de govern propi [autogovern], figuri en la relació dels d'immediata solució, sota els principis i clàusules de la Carta de l'Atlàntic, independentment de qualsevol solució regional projectada per a Espanya.

"*c*) Que la seva posició en l'organització política d'Espanya sigui decidida per ella mateixa, per plebiscit dels nacionals catalans, després del reconeixement del seu estat legal com a nació.

Acabada la Segona Guerra Mundial, Josep Iria, president interí de la Generalitat de Catalunya, va formar un govern a l'exili que substituí el Consell Nacional, format a Londres el 1940. D'esquerra a dreta, membres d'aquest executiu: Josep Carner, Carles Pi i Sunyer, Pompeu Fabra, Josep Iria, Joan Comorera i Antoni Rovira i Virgili.

"*d*) Que qualsevol nou desacord o disputa entre Catalunya i Espanya sigui sotmès al consell de les Nacions Unides o, en la seva representació, a la Cort Internacional de Justícia."

El 16 de maig de 1945 la secretaria de la Conferència, a través de T. T. Mc. Crosky –oficial d'informes–, envià a Josep Carner-Ribalta, en qualitat de primer signatari de l'apel·lació presentada, un escrit en el qual li manifestava que el propòsit fonamental d'aquella conferència era l'elaboració de la millor carta possible per a una organització internacional que mantingués la pau i la seguretat entre tots els ciutadans del món al marge del color, la raça, etc.; per la qual cosa el problema plantejat per ells no seria tingut en consideració.

Aquesta resposta indicava de manera inequívoca que la via internacional per buscar una possible solució a la qüestió nacional catalana quedava, almenys de moment, barrada. D'altra banda, cal assenyalar que tant el president interí de la Generalitat, Josep Irla, com el bloc format pels partits polítics defensors del constitucionalisme republicà expatriats a l'estat francès –que era àmpliament majoritari però momentàniament mancat d'organització– i que des del silenci mantenia un posicionament frontalment oposat a l'actuació del Consell Nacional, respiraren alleujats. Les aigües tornaven per fi a la llera i el llistó de les aspiracions nacionals de Catalunya se situava novament en la Constitució jacobina de 1931 i en el migrat Estatut d'autonomia de 1932 que en va emanar. A mitjan juny de 1945 Pi i Sunyer, que es trobava fortament pressionat pels constitucionalistes, per tal d'evitar un cisma de conseqüències imprevisibles en la política catalana a l'emigració i que inevitablement comportaria l'enfrontament entre la Generalitat i el Consell Nacional, s'avingué a dissoldre aquest, tot i les protestes d'alguns membres de les comunitats catalanes d'Amèrica. Finalment, i no sense dificultats, Irla aconseguia presentar el 14 de setembre de 1945 el nou govern de la Generalitat –l'únic de tot l'exili– que qualificava "d'unitat" i en el qual hagué d'incloure ben a contracor un conseller del PSUC, Joan Comorera.

Daniel Díaz i Esculies